

Матвіїв Іванна Василівна

*викладач іноземної мови та зарубіжної літератури,
спеціаліст ВП НУБіП України*

«Бережанський агротехнічний коледж»

Matviiv I.

*teacher of the foreign language and world literature,
specialist Separated subdivision NULESU*

«Berezhany Agrotechnical College»

ДИДАКТОГЕНІЯ ЯК НАСЛІДОК ПЕДАГОГІЧНО-НЕОБҐРУНТОВАНОГО ВПЛИВУ НА ПІДЛІТКІВ

ДИДАКТОГЕНІЯ КАК СЛЕДСТВИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИ-НЕОБОСНОВАННОГО ВЛИЯНИЯ НА ПОДРОСТКОВ

DIDAKTOGENIA AS A RESULT OF TEACHERS' UNFOUNDED IMPACT ON TEENAGERS

Анотація. Дана робота охоплює пласт інформації щодо особливостей, котрі притаманні підлітковому віку, з точки зору психології, поєднуючи її з педагогічними практиками впливу на дану вікову категорію і може бути корисна як педагогам, котрі безпосередньо працюють з підлітками, так і спеціалістам із підліткової психології, педагогіки тощо.

Ключові слова: психологія, неврози, дидактогенія, психогенія, сугестивність.

Аннотация. Данная работа охватывает пласт информации об особенностях, которые присущи подростковому возрасту, с точки зрения психологии, совмещая ее с педагогическими практиками влияния на эту возрастную категорию и может быть полезна как педагогам, которые непосредственно работают с подростками, так и специалистам по подростковой психологии, педагогики и тому подобное.

Ключевые слова: психология, неврозы, дидактогения, психогения, suggestiveness.

Summary. This paper covers a layer of information about the features that are characterized teenagers in terms of psychology and combine it with impact of teaching practices on this age and can be useful not only for educators who work directly with teenagers but also for professionals who works in the field of adolescent psychology, pedagogy etc.

Key words: psychology, neuroses, didaktogenia, psychogenic, suggestiveness.

Сутність виховання в сучасних умовах визначається зміцненням гідності особистості, громадянської свідомості, заснованої на гуманістичних духовних цінностях, а також конституційних правах і обов'язках дитини і дорослого у сприйнятті себе як унікальної особистості. Для цього необхідно кожній дитині надати такі умови шкільного середовища, які забезпечували б її повноцінний розвиток. Вітчизняних і зарубіжних дослідників об'єднує тенденція розглядати проблеми оновлення традиційної системи освіти в єдності дидактичного та комунікативного аспектів, прагнення до дієвої гуманізації та гармонізації спілкування вчителя та учнів. З цим пов'язана необхідність подолання та профілактики.

Неврози — одна з найчастіших форм розладів здоров'я у школі. Психотравмуючі фактори викликають неврози як у педагогів, так і у дітей. Повсякденна практика, а також результати досліджень педагогічної діяльності призводять до думки про те, що вчителі працюють в ситуації хронічного стресу [1, с. 28–29]. Існуюча ситуація в середній освіті призвела до виникнення нового терміну — дидактогенія.

Терміни «Дидактогенія», «Дидактогенія стану», використовують для того, щоб вказати: тривога, страх, стрес дитини викликані безпосередньо системою навчання (або більш вузько — ставленням до дитини педагога, несправедливою, нетактовною поведінкою вчителя). Досягаючи певного рівня, цей стан,

як і всяке надмірне напруження, викликає зниження психологічної, творчої продуктивності, а при частому виникненні виснажує сили організму, трансформується в хронічний невротичний розлад з різними клінічними проявами (неврози, функціональні, психосоматичні розлади). Цим терміном позначають психічну травму, джерелом якої є педагог. З іншого боку, дидактогенія — це психічний розлад, що виникає під впливом психоемоційного стресу [18, с. 2].

Дидактогенія — негативний психічний стан учнів, який викликаний порушеннями педагогічного такту з боку вчителя як обов'язкова передумова реалізації принципів гуманістичної педагогіки.

Дидактогенію можна віднести до так званих неврівноважених психічних станів, які виникають в особливих умовах життєдіяльності, в критичні, складні, важкі періоди життя людини. Їх актуалізація часто є причиною нерациональної, неадекватної, агресивної, а іноді і трагічної поведінки. Управління цими станами представляє складність для суб'єкта, ускладнює тривалу продуктивну діяльність. Дидактогенія — це наслідки педагогічних помилок і негативного виховного впливу, тобто наслідки порушень педагогічної деонтології [7, с. 156].

Однією з причин появи дидактогенії у школярів може бути порушення відносин «учитель — учень». Для запобігання цього явища вчителям необхідні знання та навички педагогічної психології [2, с. 22]. Дитина, яка схильна до дидактогенії, ухиляється від занять, втрачає оптимізм і впевненість в собі, має почуття повної емоційно-особистісної залежності від вчителя, безвихідності. Між тим відомо, що подібні негативні емоції в 1,5 рази знижують продуктивність навчальної праці, а негативне ставлення до вчителя в 10 разів зменшує засвоєння школярем навчального матеріалу.

У сучасній педагогіці актуальним є питання про те, яка роль різних психолого-педагогічних методів впливу на розвиток особистості учнів. Позитивний вплив педагогів на учнів виявляється як у школі, так і після її закінчення та впливає на все подальше життя людини. Проте у шкільні роки, на жаль, бувають і випадки негативного впливу. Причина такого явища пов'язана з методами і прийомами роботи вчителів, розрахованими на «середнього» учня. Не завжди беруть до уваги й індивідуально-психологічні особливості дітей, які постійно змінюються впродовж усього періоду навчання й виховання. Для успішного перебігу навчально-виховного процесу педагогам необхідно знати і враховувати ці особливості. Риси індивідуальності школяра зумовлюють психологічну структуру його особистості. Складність виховання полягає в тому, що весь процес формування особистості над-

звичайно динамічний і мінливий. Один і той самий підхід до одного й того самого школяра за одних обставин діє сильно, за інших — є індиферентним актом. Поєднання та взаємодія негативних зовнішніх і внутрішніх чинників нерідко призводить до появи певної дисгармонії в психічному стані (психогенії), тобто до захворювань. Усе це — результат недоліків у виховній системі сім'ї та школи, неправильного підходу батьків та вчителів до дітей [19, с. 161–170].

Психолог К. Платонов називає одну з форм психогенії, зумовлену психічними травмами, дидактогенією. Вчений звертає увагу педагогів на негативний, невротизувальний вплив недоречно сказаного слова як на причину виникнення своєрідного «шкільного» неврозу, в основі якого — психічна травма, якої завдав учитель. Слід погодитися з думкою вченого про те, що дидактогенія в шкільній практиці виявляється частіше, ніж це можна передбачити, оскільки доводиться мати справу із сугестивністю школярів. [17, с. 328]. Дидактогенні психічні стани можуть простежуватися після нетактовних, особливо грубих слів, окриків, що принижують гідність, зачіпають самолюбство учнів. А скільки дрібних, іноді непомітних «шрамів» залишають у душах дітей необережні слова педагогів, які недооцінюють роль психології в навчанні й вихованні. Психологічна несприйнятливість створює передумови для конфліктних переживань у школі, підвищеної вразливості, впертості, капризів, негативізму, різких змін настрою, негативного ставлення до навчального предмета, який викладає вчитель, що порушив педагогічний такт. Негативні стосунки між ним і учнями утруднюють контакт і є основою для появи в деяких з них емоційних стресів. Учитель, як правило, є активною дійовою особою, що здійснює навчально-виховний процес; учень певним чином перебуває в ролі підлеглого. Тому, пояснюючи причини дидактогенії, слід зазначити, що вони можуть з'явитися тільки в системі відносин «учитель — учень», у якій обидві сторони взаємно впливають одна на одну.

Розглядаючи дану систему відносин як передумову для появи дидактогенії, важливо враховувати, що педагог — це уже сформована особистість з великим соціально-психологічним досвідом, а учень — особистість, яка розвивається. До того ж треба мати на увазі їхні індивідуально-вікові особливості, причому зважити й на те, що учень перебуває під впливом багатьох учителів, які відрізняються за темпераментом, характером, досвідом роботи з дітьми, що, звичайно, позначається на стосунках і є причиною дидактогенних явищ.

Тривалі спостереження за роботою вчителів свідчать, що деякі з них, хоч часто й не усвідомлено, завдають шкоди учням своєю нетактовною поведінкою,

висловлюваннями негативного змісту на адресу окремих осіб або класу загалом. І не дивно, що в деяких педагогів не складаються доброзичливі взаємини з учнями, натомість з'являються передумови для психологічної несумісності, несприйнятливості [27, с. 25–26].

Під час навчання іноді трапляється так, що учні емоційно напружуються (контрольна робота з обмеженим часом на її виконання, виклик до дошки, прилюдне обговорення вчинку учня тощо). Ці напруження, які зазвичай легко переносить більшість школярів, для окремих дітей зі слабкою нервовою системою можуть становити значні труднощі. На цих учнів погане слово вчителя в мить їхнього нервового напруження діє згубно, оскільки за зниженого тону кори головного мозку негативний словесний вплив легко може зафіксуватися механізмом навіювання. Через це в майбутньому дитина може бути схильна до психічних травм, дидактогенних порушень, а іноді — до дидактогенних захворювань, тобто захворювань з вини вчителя.

Отже, тільки з'ясувавши становище й роль учасників системи «вчитель — учень» та їхні індивідуально-типологічні особливості, можна визначити основні чинники, що призводять до дидактогенії:

1. Нерозуміння вчителем сили слова як подразника і як засобу педагогічного впливу на учнів;
2. Індивідуально-типологічні особливості вчителя;
3. Психічний стан учителя;

4. Низький рівень професійної майстерності вчителя, що виявляється в порушенні ним норм педагогічної етики і педагогічного такту, неправильному використанні прийомів педагогічного впливу; упередженому ставленні до окремих учнів; неправильній оцінці їхніх знань та поведінки; незнанні індивідуально-психологічних особливостей своїх вихованців; нерозумінні їхнього внутрішнього світу та психічних станів.

Незважаючи на те, що цих чинників дуже багато, іноді досить одного-двох, щоб у школяра виник невротичний стан [3, с. 9–11].

Деякі педагоги вважають допустимим з метою покарання учня або для зниження його завищеної самооцінки публічно висміяти його, підкреслити (нерідко з перебільшенням) його недоліки, провести невігідне порівняння з досягненнями однолітків. З точки зору шкільної психогієни така форма педагогічного спілкування вкрай шкідлива, оскільки дає зовнішній ефект зниження активності учня. Таким чином, руйнується авторитет педагога, віра в його доброзичливість і справедливість, послаблюється почуття його психологічної захищеності, необхідне для емоційної рівноваги дитини. Щоб запобігти виникненню дидактогенії в учнів, кожен педагог повинен прагнути до максимальної тактовності в спілкуванні, здійснювати виховання учнів з урахуванням їх вікових та індивідуально-психологічних особливостей.

Література

1. Булахова Л. А. К особенностям невроза навязчивости на органическом фоне у подростков / Л. А. Булахова // В кн.: Неврозы у детей и подростков: Тезисы докладов. — М., 1986. с. 28–29.
2. Блага К., Шебек М. Я твой ученик, ты — мой учитель. Книга для учителя / К. Блага, М. Шебек // — М., 1991. — 143 с.
3. Вострокнутов Н. В. Школьная дезадаптация: ключевые проблемы диагностики и реабилитации / Школьная дезадаптация: эмоциональные и стрессовые расстройства у детей и подростков. — М.: Педагогика, 1995. — С. 8–11.
4. Жутикова Н. В. Учителю о практике психологической помощи / Н. В. Жутикова // Кн. Для учителя. — М.: Просвещение, 1988. — 176 с.
5. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко // Навч. посіб. — К.: Каравела, 2010. — 328 с.
6. Прихожан А. М. Но самое страшное место — у доски / А. М. Прихожан // Первое сентября, 2005. № 38. — С. 2.
7. Прохоров А. О. Психология неравновесных состояний / А. О. Прохоров // — М., 1998. — 152 с.
8. Фридман Л. М. Педагогический опыт глазами психолога / Л. М. Фридман. — М.: Просвещение, 1984. — 224 с.